

І. В. Полякова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання
 Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
 Харківської обласної ради

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

Статтю присвячено пошуку ефективних способів формування професійної креативності майбутніх учителів початкових класів. Зазначено, що досліджувана проблема актуалізована часом, зокрема стрижневою освітньою реформою – Нова українська школа. Визначено, що для формування професійної креативності майбутніх учителів у закладі вищої педагогічної освіти необхідно створити спеціальні умови, що сприятимуть розкриттю творчого потенціалу здобувачів. Особлива увага при цьому відводиться методико-філологічній підготовці вчителя початкових класів, що стає дедалі більш пріоритетною у системі фахової педагогічної освіти. Саме дисципліни мають креативовогенний інтегративний характер і сприяють формуванню та розвитку професійної креативності, що полягає в нестандартності розв'язання педагогічних завдань, гнучкості мислення, здатності на оригінальні конструктивні дії з метою створення унікальних продуктів, а також на розвиток власного досвіду. Визначено, що принциповим положенням щодо формування креативних здібностей здобувачів педагогічної освіти під час вивчення лінгводидактичних дисциплін є налагодження суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, побудова майбутніми учителями індивідуального маршруту життєтворчості, що відбувається за умови перегляду змісту освіти: активізації навчально-пізнавальної діяльності, оновленні підходів до викладання лекцій; уведенні креативних технік у структуру практичних, семінарських занять, використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та впровадження їх під час проходження педагогічної практики студентами, тісному зв'язку ЗВО та ЗЗСО, вивченні передового педагогічного досвіду.

Ключові слова: Нова українська школа, учителі початкових класів, фахова підготовка, креативність, професійна креативність, лінгводидактичні дисципліни, креативні техніки.

Постановка проблеми. В умовах сучасного докорінного реформування системи освіти загалом та вищої педагогічної освіти зокрема, спричиненого переходом України до ринкових відносин та вибору нею курсу на входження до Європейського Співтовариства, новітнього змісту набуває фахова підготовка здобувачів вищої педагогічної освіти, що базується на засадах, задекларованих Болонською конвенцією, та спрямована на підготовку фахівців нового покоління з високим рівнем професійної компетентності.

Чинні освітні документи (Концепція Нової української школи [5], Закон України «Про освіту» [4], Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період 2021 р. [6]) актуалізують необхідність оновлення фахової підготовки майбутніх педагогів, які не лише глибоко володіють професійними знаннями й уміннями, а й здатні творчо розв'язувати педагогічні задачі будь-якого рівня складності, знаходити оригінальні, нестандартні рішення проблемних педагогічних ситуацій.

Такі вимоги спричинено ключовою реформою Міністерства освіти і науки України – Нова українська школа, – що потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін, мати мотивацію для

особистого і професійного зростання. У зв'язку з цим на перше місце виходить і нова роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини [5].

Йдеться не просто про вдосконалення підготовки майбутніх освітян, а про особливу увагу та акцент на формуванні в них професійної креативності як важливої емоційної якості загалом і професійно значимої якості зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям для означеної проблеми формування професійної креативності є чисельні наукові студії й фундаментальні розвідки, як-от: методологічні та теоретичні дослідження щодо професійного становлення майбутнього фахівця у закладах вищої освіти (А. Алексюк, І. Бех, В. Гриньова, О. Дубасенюк, М. Євтух, В. Лозова, О. Пехота, Г. Пономарьова, Т. Сущенко та ін.); оновлення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи (Н. Бібік, О. Біда, М. Вашуленко, О. Савченко, Л. Хомич та ін.); дослідження розвитку творчої особистості (В. Андреев, Л. Божович, Н. Кічук, О. Лук, В. Моляко, В. Роменець, С. Сисоєва, Г. Цветкова та ін.); формування різ-

них видів креативності особистості (О. Дунаєва, О. Куцевол, Л. Суценко, В. Фрицюк та ін.).

Цінними для нашого дослідження є різні аспекти впливу лінгводидактичних дисциплін на формування компетентностей майбутніх учителів, що представлено в наукових розвідках М. Вашуленка, М. Пентиліук, О. Савченко, І. Хижняк, О. Хорошковської та ін.

Мета статті – актуалізувати деякі аспекти формування професійної креативності майбутніх учителів початкових класів та визначити основні шляхи їх вирішення у процесі вивчення лінгводидактичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. У Концепції Нової української школи (далі – НУШ) визначено: «Школа українська буде успішна, якщо до неї прийде успішний учитель <...> До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає. Діти нині хочуть креативних учителів» [5].

Отже, удосконалення національної системи освіти передбачає нові підходи до педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, зокрема, І. Бех зауважує: «Умовою і засобом реалізації професії виступає людина-фахівець, в особистості якої, з одного боку, втілюється те спільне, що характерне для будь-якого спеціаліста, який зайнятий цим видом діяльності, з іншого – індивідуальне, внесене ним самим у кожен конкретний акт, кожен аспект професійної діяльності» [2, с. 157].

Водночас Н. Ничкало наголошує, що головним завданням сучасної професійної підготовки є «підготовка кваліфікованих конкурентоспроможних кадрів із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [7].

Водночас в умовах загальноєвропейської інтеграції професія вчителя має базуватись на партнерстві, спонукати навчатись упродовж життя, бути висококваліфікованим, мобільним.

Чисельні наукові розвідки (Н. Бібік, Н. Глузман, А. Капська, Н. Кічук, Я. Кодлюк, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.) та новітня освітня нормативна база засвідчують інтегральний характер праці вчителя початкової школи, а також зростання вимог до педагогічної підготовки фахівців в умовах постійної модернізації шкільної освіти. НУШ вимагає від учителя початкових класів успішного виконання нових соціальних ролей: формувати в учнів навички креативності – здатності до творчого розв'язання будь-якої навчальної задачі; бажання й уміння діяти не за зразком, а оригінально, відчувати новизну під час розв'язання навчальних завдань; інтелектуальну компетентність, яка вказує на здатність школярів працювати з різноманітною інформацією, уміння

застосовувати здобуті знання в нестандартних ситуаціях тощо.

Отже, авторська позиція полягає у тому, що саме формування й розвиток професійної креативності здобувачів вищої педагогічної освіти може спричинити поступальний вплив на фахове удосконалення та саморозвиток їх у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що питання креативності досліджувалося науковцями із різних точок зору. Узагальнення й синтез наукових праць представників філософії освіти В. Лекторського, Т. Ойзермана, Г. Плеснера, Н. Хамітова, М. Шелера, А. Шопенгауера переконує, що освіта, передусім, має розвивати креативність, інакше всі набуті знання стають лише способом адаптації, що створює своєрідне екзистенційне відчуження випускника від реалій обраної професії й вимагає «переучування». Філософський аспект поняття «креативність» пов'язаний із природою людини, яка постійно виходить за власні межі, що пояснюється впливом на неї власного Я, навколишнього та соціального середовища [9, с. 57].

Науковими студіями розроблено теоретичні положення про суть і структуру креативності (Д. Богоявленська, Е. де Боно, Дж. Гілфорд, Є. Ільїн, Е. Торренс, В. Моляко, Я. Пономарьов); розглянуто умови виникнення творчої активності (М. Воллах, Н. Коган, А. Холодна, К. Роджерс, А. Маслоу); активно розглядається проблема свідомого управління творчими процесами інтелектуальної діяльності (Г. Альтшуллер, М. Зиновкіна, Е. Ільєнков); досліджені різні аспекти розвитку творчого потенціалу в процесі навчання (С. Сисоєва, В. Сластьонін, В. Дружинин, Е. Бос).

На основі дослідженої джерельної бази ми розглядаємо креативні здібності як сукупність певних індивідуальних якостей особистості, що дають змогу адаптуватися до навчального процесу, суспільних умов, здійснювати успішну творчу діяльність, при цьому всі зусилля спрямовувати на оптимізацію процесу, знаходження необмеженої кількості шляхів розв'язання проблеми, можливість вийти за межі стандартної ситуації в освітньому процесі;

З огляду на чисельні наукові дослідження, ми переконуємось у тому, що фахова діяльність учителя початкової школи має яскраво виражену креативогенну сутність, що зумовлена: по-перше, спілкуванням із дітьми найбільш чутливого періоду щодо розвитку креативних здібностей; по-друге, творчою специфікою педагогічної праці; по-третє, новітніми вимогами нормативних освітніх документів. Звідси витікають і специфічні завдання сучасної педагогічної вищої школи: виховання творчої активності студента; розвиток творчого потенціалу, пізнавальної активності; креативна педагогічна взаємодія студента з викладачем, що володіє високою професійною компетенцією [8].

Таким чином, учитель початкової школи – фахівець, який схильний до нестандартних способів розв'язання педагогічних завдань, здатний на оригінальні конструктивні нестандартні дії з метою створення нових, унікальних продуктів під час професійної діяльності, а також на розвиток власного досвіду й пошук засобів її розвитку в процесі фахової освіти.

Підготовка нової генерації вчителів початкових класів спрямована на усвідомлення необхідності створення активного освітнього середовища шляхом активізації творчих ресурсів кожного учня. Саме креативна особистість здатна адекватно і гнучко вирішувати проблеми, що виникають перед нею. Реалізація такого підходу в початковій ланці освіти закладає основи демократизації сучасної школи, уможлиблює організацію ефективної педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу.

На сучасному етапі відбувається активна робота державних стандартів вищої педагогічної освіти, зокрема Галузевого стандарту підготовки фахівців початкового навчання, який вимагає відповідного змістового наповнення. З огляду на це реформування вищої школи здійснюється в напрямі забезпечення підготовки майбутнього спеціаліста до професійної творчої діяльності шляхом активізації освітнього простору закладу вищої освіти (ЗВО), яка ґрунтується на самостійному пошуку варіанту власної життєтворчої траєкторії розвитку [3, с. 7].

Світова практика засвідчує, що вимоги до змісту вищої освіти можуть варіюватися у широких межах – від вільного вибору здобувачами всіх чи майже всіх навчальних дисциплін до жорсткої регламентації як набору дисциплін, так і їх змісту. Найбільш вільним є вибір змісту освіти у програмах LiberalArts, де вимоги переважно стосуються рівня компетентностей та результатів навчання. Значну їх частину становлять загальні компетентності випускників (softskills) [1].

Тож нині, коли гуманітарна складова частина навчання молодших школярів постійно розширюється, методико-філологічна підготовка вчителя початкових класів стає дедалі більш пріоритетною у загальній системі фахової педагогічної освіти. У таких умовах надзвичайно важливо сформулювати в майбутнього педагога готовність навчати дітей рідної мови на основі комунікативно-діяльнісного і функціонально-стилістичного підходів, які забезпечують учням якісне володіння лінгвістичними знаннями, мовними й мовленнєвими вміннями і навичками, необхідними для вільного користування українською літературною мовою.

У світлі вищеозначеного важливого значення набувають лінгводидактичні дисципліни («Сучасна українська літературна мова», «Українська література», «Культура фахового мовлення», «Дитяча література з практикумом

виразного читання», «Методика викладання української мови», «Новітні освітні технології галузі «Мова та література» та ін.), що вивчаються у процесі фахової підготовки здобувачів спеціальності «Початкова освіта» у Комунальному закладі «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради та його структурних підрозділах (Харківському, Красноградському коледжах та Балаклійській філії).

Саме ці дисципліни уможливають формування і розвиток креативності майбутніх педагогів початкової ланки освіти в цілісному систематичному інтегративному зв'язку, що відбувається шляхом введення у навчальні плани відповідних тематичних занять або ж акцентуації на певних креативних здібностях на заняттях під час освітнього процесу ЗВО чи проходження практики студентами у ЗЗСО.

Відповідно, мета фахової підготовки, побудованої за принципом креативності, полягає в перегляді змісту освіти: оновленні підходів до викладання лекцій; введенні креативних технік у структуру практичних, семінарських занять, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (Е-підручники, Е-портфоліо, веб-сайт письменника, Фейсбук-сторінка літературного героя тощо). Із цією метою розроблено комплекс методичного інструментарію, що включає трафарети лекцій, інтегровані завдання, креативні техніки, методичні вказівки до організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Зокрема, для втілення досліджуваної проблеми в академії укладено методичні рекомендації «Мультимедійна презентація як засіб оптимізації процесу розвитку креативних здібностей студентів», «Розвиток креативних здібностей студентів у процесі вивчення курсу «Сучасна українська літературна мова» (розділ «Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія»)), методичні вказівки «Самостійна робота як засіб формування та розвитку креативності майбутніх учителів початкової школи в процесі вивчення курсу «Дитяча література»; розроблено електронні підручники задля забезпечення освітнього процесу, адресовані викладачам та студентам.

Так, налагодженню суб'єктної взаємодії «викладач-студент», що є запорукою креативного освітнього середовища, у процесі проведення лекційних занять сприяє використання трафаретів лекцій, кластерного методу та методу інтерв'ювання, ментальних карт, що впливає як на розвиток креативної складової, так і на формування методичної культури майбутніх фахівців.

Наприклад, застосування трафаретів лекцій уможлиблює оволодіння студентами дидактичними системами та освітніми технологіями, які орієнтовані на розвиток креативних здібностей. Таким чином, формується досвід креативної діяльності в процесі навчання, а студент із пасив-

ного «поглинача готового» знання перетворюється на активного суб'єкта пізнання.

Під час організації практичних і семінарських занять ефективною формою роботи є запровадження різномірних творчих завдань, використання креативних технік (інтуїтивних; дискурсивних; комбінованих, серед яких: мисленнєве дерево, ментальні карти, письмовий пул, кластер, проєктивні методики написання есе з використанням методу вільних асоціацій тощо).

На заняттях із методики викладання української мови в початкових класах студенти ознайомлюються з передовим педагогічним досвідом (В. Давидов, О. Дусавицький, В. Рєпкін, Д. Ельконін, Н. Воскресенська, П. Жедек, Є. Потапова, С. Лисенкова та ін.). Для формування в студентів методичних умінь, необхідних для викладання освітньої галузі «Мова і література» в початкових класах, постійно здійснюється відвідування й аналіз уроків кращих учителів загальноосвітніх шкіл, проведення круглих столів з обміну досвідом,

Звичайно, щоб бути постійно у руслі освітніх новацій, що спричинені реформами, викладачі-філологи проходять тренінг-курси та отримують сертифікати тренера для підготовки педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) в умовах Нової української школи.

Важливим є те, що на виконання реформи Нової української школи на базі академії укомплектовано навчальний кабінет-тренажер, який відповідає всім вимогам НУШ, укомплектований ІТ-технологіями, що дає змогу у стінах академії проводити освітні заходи (заняття з використанням імітаційного моделювання, ділових ігор, конкурси, конференції, семінари, вебінари, онлайн-курси тощо) з метою якісної реалізації освітньої реформи.

Висновки і пропозиції. Отже, принциповим положенням щодо формування креативних здібностей здобувачів педагогічної освіти під час вивчення лінгводидактичних дисциплін є налагодження суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, побудова майбутніми учителями індивідуального маршруту життєтворчості, що відбувається за умови перегляду змісту освіти: активіза-

ції навчально-пізнавальної діяльності, оновленні підходів до викладання лекцій; введенні креативних технік у структуру практичних, семінарських занять, укладання методичних посібників із метою популяризації формування професійної креативності, використанні новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та впровадженні їх під час проходження педагогічної практики студентами, у тісному зв'язку ЗВО та ЗЗСО, вивченні передового педагогічного досвіду.

Список використаної літератури:

1. Бахрушин В. Професійні стандарти педагогів: світовий досвід. URL: <http://osvita.ua/vnz/reform/55421/>
2. Бех І.Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах. *Педагогіка толерантності*. 2001. № 3–4. С. 157–162.
3. Гусак П.М. Підготовка вчителя: технологічні аспекти: монографія. Луцьк: Вежа, 1999. 278 с.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T172145.html
5. Концепція Нової української школи: схвал. Кабінетом Міністрів України від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: схвал. Указом Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013. URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/>
7. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз: монографія / В.П. Андрущенко та ін.; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти. Київ: Наук. думка, 2003. 852 с.
8. Полякова І.В. Розвиток креативних здібностей майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Держ. ВНЗ «Донбас. держ. пед. ун-т». Слов'янськ, 2015. 20 с.
9. Хамітов Н. Креативність як фундаментальний концепт сучасної філософії освіти. *Філософія освіти*. 2009. № 1–2(8). С. 56–59.

Poliakova I. Forming the professional creativity future teachers of primary schools in the process of studying linguistic and didactic disciplines

This article deals with seeking effective ways to form the professional creativity future teachers of primary school. It is noted that the problem studied with time, in particular the pivotal educational reform – New Ukrainian School. It is determined in order to form the professional creativity of future teachers in the institution of higher pedagogical education, it is necessary to create special educational conditions that will facilitate the disclosure of the applicants' creative potential. Special attention is paid to the methodological and philological preparation of the primary school teacher, which is becoming more and more priority in the system of professional pedagogical education. The linguistic and didactic disciplines are creative and integrative nature and contribute to the formation and development of professional creativity. This consists in non-standard solving of pedagogical tasks, flexibility of thinking, ability to original constructive actions in order to create unique products, as well as to develop own experience. It is determined that the principle provisions on the creative abilities formation of the applicants of pedagogical education during the study of

linguistic and didactic disciplines is the establishment of the subject interaction of participants in the educational process. The construction of individual life-creation plan by future teachers which takes place subject to revision of the education content: activating educational and cognitive activity, updating approaches before lectures; the introduction of creative techniques into the structure of practical lessons, seminars, the use of the latest information and communication technologies, and their implementation during the student's pedagogical practice, the close connection between the higher educational institutions and general secondary education, the study of advanced pedagogical experience.

Key words: *new Ukrainian school, primary school teachers, vocational training, creativity, professional creativity, linguistic and didactic disciplines, creative techniques.*